

ВІДМЕЖУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДІЇ ТРЕТІХ ОСІБ (СТ. 618 ЦК УКРАЇНИ) ВІД ІНШИХ СУМІЖНИХ ПРАВОВІДНОСИН

RESTRICTION OF RESPONSIBILITY FOR THIRD PARTY ACTIVITIES (ST. 618 OF THE CC OF UKRAINE) FROM OTHER RELATED RELATIONS

Кузьмич О.Я.,

кандидат юридичних наук,

доцент, доцент кафедри судочинства

Навчально-наукового Юридичного інституту

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Стаття присвячена питанням співвідношення відповідальності за дії третіх осіб (ст. 618 ЦК України) від інших суміжних правових конструкцій, а саме конструкції, яка лежить в основі покладення обов'язку з відшкодування шкоди на інших осіб, відповідальності довірителя за дії свого повіреного, а також відносин, які виникають із договорів страхування цивільно-правової відповідальності. За наслідками аналізу кожного з видів правовідносин зроблено висновок, що в межах порівнюваних правовідносин про третіх осіб як самостійних суб'єктів цивільного правовідношення не йдеться, а, отже, підстав для позитивного висновку про те, що в межах порівнюваних правовідносин може йтися про відповідальність за дії третіх осіб, немає.

Ключові слова: третя особа, інша особа, боржник, кредитор, цивільна відповідальність.

Статья посвящена вопросам соотношения ответственности за действия третьих лиц (ст. 618 ГК Украины) от других смежных правовых конструкций, а именно конструкции, которая лежит в основе возложения обязанности по возмещению вреда на другие лица, ответственности доверителя при действии своего поверенного, а также отношениях, которые возникают из договоров страхования гражданско-правовой ответственности. По результатам анализа каждого из видов правоотношений, сделан вывод, что в пределах сравниваемых правоотношений о третьих лицах как самостоятельных субъектах гражданского правоотношения не идет речь, а, следовательно, оснований для позитивного вывода о том, что в пределах сравниваемых правоотношений может идти речь об ответственности за действия третьих лиц, нет.

Ключевые слова: третье лицо, другое лицо, должник, кредитор, гражданская ответственность.

The article is devoted to questions of the ratio of responsibility for actions of third persons (Article 618 of the Civil Code of Ukraine) from other related legal constructions, namely the design that underlies the obligation to indemnify others the liability of the principal for the actions of his attorney, as well as the relations arising from the contracts of civil liability insurance. According to the results of the analysis of each type of legal relationship, it is concluded that within the limits of comparable legal relations about third parties as independent subjects of civil law relations there is no mention, and, therefore, there are no grounds for a positive conclusion that within the limits of comparable legal relations one can speak of responsibility for actions of third persons.

Key words: third person, other person, debtor, creditor, civil liability.

Постановка проблеми. Як свідчить аналіз доктринальних досліджень, як і судової практики зокрема, в окремих випадках має місце ототожнення відповідальності за дії третіх осіб (ст. 618 ЦК України) як виду цивільної відповідальності з іншими суміжними правовідносинами, зокрема відносинами, якими опосередковується покладення обов'язку з відшкодування шкоди на інших осіб, відносинами з договорів страхування цивільно-правової відповідальності, а також відносинами щодо відповідальності в межах інституту представництва, тому постає запитання з приводу виділення основних відмінностей кожного з видів правовідносин, що матиме не тільки доктринальну значимість, але й також практичну.

Стан опрацювання. Як свідчить аналіз доктринальних досліджень, юридична природа згаданих правовідносин неодноразово ставала предметом уваги з боку науковців, підтвердженням чого слугують праці таких авторів: В.В. Луця, О.О. Отраднової, Е.Н. Данилової, С.А. Пилипенко тощо. Однак, що стосується їх порівняння в комплексі, це питання, як правило, до цього часу залишалося поза увагою

з боку науковців, що й вплинуло на актуальність обраної тематики для наукового дослідження.

Мета статті. З огляду на специфіку правового регулювання відповідальності за дії третіх осіб (ст. 618 ЦК України) як виду цивільної відповідальності, а також розуміння третіх осіб як суб'єктів цивільних правовідносин основним завданням цього наукового дослідження буде визначення принципових рис, які лежать в основі відмежуванні цього виду відповідальності від названих суміжних правових конструкцій.

Виклад основного матеріалу. Так, згідно із ч. 1 ст. 618 ЦК України, боржник відповідає за порушення зобов'язання іншими особами, на яких було покладено його виконання (ст. 528 ЦК України), якщо договором або законом не встановлено відповідальність безпосереднього виконавця. Варто зауважити, що в положеннях наведеної правової норми законодавець хоч і оперує поняттям «інші особи», тим не менше в межах наведеного виду цивільної відповідальності йдеться саме про третіх осіб як суб'єктів цивільних правовідносин, а не інших осіб як учасників цивільних відносин (ст. 2 ЦК України).

Ознаками, які характерними для третіх осіб у цивільних правовідносинах є такі: ці особи є суб'єктами цивільних правовідносин; володіють суб'єктивними правами та (або) обов'язками, що залежатиме від специфіки правовідносин, якими опосередковуватиметься їх участь; беруть участь у цивільних правовідносинах від власного імені чи найменування, а, отже, є належним чином ідентифікованими; володіючи суб'єктивними правами та (або) обов'язками мають можливість у той чи інший спосіб впливати на динаміку (рух) відповідного правовідношення, що не є характерним для інших осіб як учасників цивільних відносин (ст. 2 ЦК України).

Так, Д.Н. Кархалев, аналізуючи специфіку охоронних цивільних правовідносин, звернув увагу, що в окремих випадках охоронне зобов'язання замість правопорушника виконує третя особа, наводячи при цьому приклад, за яким шкода, заподіяна працівником юридичної особи при виконанні своїх трудових обов'язків або малолітньою особою у віці до 14 років, має відшкодуватися цією організацією або законними представниками малолітньої особи [3, с. 154].

Варто зауважити, що до зобов'язань, якими опосередковується покладення обов'язку з відшкодування шкоди замість інших осіб, належать, як правило, такі: а) відшкодування юридичною або фізичною особою шкоди, завданої їхнім працівником або іншою особою (ст. 1172 ЦК України), б) відшкодування шкоди, завданої органом державної влади, органом влади Автономної Республіки Крим, або органом місцевого самоврядування (ст. 1173 ЦК України); в) відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу дізнання, попереднього (досудового) слідства, прокуратури або суду (ст. 1176 ЦК України); г) відшкодування шкоди, завданої малолітньою (ст. 1178 ЦК України) або неповнолітньою особою (ст. 1179 ЦК України); г) відшкодування шкоди, завданої недієздатною фізичною особою (ст. 1184 ЦК України); д) відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки (ст. 1187 і 1188) тощо.

Як впливає зі специфіки таких правовідносин, учасник цивільних відносин (ст. 2 ЦК України), маючи безпосереднє відношення до заподіяння відповідної шкоди, тобто вчинення делікту, як до виникнення відповідного зобов'язання, так і після його виникнення залишається учасником цивільних відносин (ст. 2 ЦК України). Це означає, що в жодному правовому зв'язку із зобов'язанням, яким опосередковується покладення обов'язку з відшкодування шкоди на іншу особу, такий учасник цивільних відносин (ст. 2 ЦК України) не перебуває, маючи при цьому безпосереднє відношення до вчинення делікту. Тому йдеться про зобов'язання, якими опосередковується покладення обов'язку з відшкодування шкоди за дії інших осіб, а не третіх, що є основоположним у відмежуванні правової конструкції, яка покладена в основу відповідальності за дії третіх осіб (ст. 618 ЦК України) від конструкції, яка лежить в основі зобов'язань, якими опосередкову-

ється покладення обов'язку з відшкодування шкоди на інших осіб. Варто звернути увагу, що у першому випадку третя особа як суб'єкт цивільного правовідношення (ч. 1 ст. 618 ЦК України) такою виступає як до порушення нею обов'язку з договору, яким опосередковувалося покладення на неї виконання (ч. 1 ст. 528 ЦК України), так і після такого порушення. Крім того, якщо в останньому випадку йдеться про недоговірний вид відповідальності, яким опосередковується покладення обов'язку з відшкодування шкоди на іншу особу, то в першому випадку – договірний, що є також основоположним у відмежуванні видів відповідальності. Водночас об'єднує їх те, що в кожному із цих випадків йдеться про відповідальність боржника за свою вину, хоча дії є чужими, в першому випадку це дії інших осіб, а в другому – третіх.

Що стосується відповідальності представника за дії свого повіреного як третьої особи, про що згадувала Е.Н. Данилова [2, с. 1–2], то необхідно зауважити: в юридичній літературі представництво визначається як правовідношення, в межах якого відбувається діяльність однієї особи (представника) від імені та в інтересах іншої особи (особи, яку представляють), внаслідок чого юридичні права й обов'язки виникають безпосередньо в особи, яку представляють. Для того щоб дії представника створили права й обов'язки для особи, яку представляють, необхідно, щоб той, хто його (представника) представляє, мав наявне повноваження. При цьому повноваження визначається як суб'єктивне немайнове (організаційне) право представника на здійснення певних угод та інших юридичних дій від імені й за рахунок особи, яку він представляє, що породжує правові наслідки безпосередньо для особи, яку представляють, в її відносинах із третіми особами [1, с. 17]. Як передбачено ч. 1 ст. 237 ЦК України, представництвом є правовідношення, в якому одна сторона (представник) зобов'язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє. Не є представником особа, яка хоч і діє в чужих інтересах, але від власного імені, а також особа, уповноважена на ведення переговорів щодо можливих у майбутньому правочинів (ч. 2 ст. 237 ЦК України).

Отож, через специфіку конструкції представництва повірений як один із його суб'єктів є таким, який діє не від власного імені, не за власний кошт, а правові наслідки у зв'язку із вчиненням ним дій є такими, які стосуються безпосередньо довірителя. Водночас у разі відповідальності за дії третіх осіб (ч. 1 ст. 618 ЦК України) має місце відповідальність боржника основного (головного) цивільного правовідношення за дії суб'єкта цивільних відносин, який виступає у цивільному обороті від власного імені чи найменування, має власний інтерес, володіє самостійними суб'єктивними правами та (або) обов'язками, а також є стороною додаткового правовідношення. З огляду на сказане відповідальність представника за дії свого повіреного не варто розглядати як відповідальність за дії третьої особи, за таких умов йдеться про відповідальність довірителя як за свої дії в право-

вому розумінні та свою вину, що не є характерним для такого виду відповідальності, як відповідальність за дії третіх осіб (ст. 618 ЦК України).

Що стосується можливості визнання страховика як такого, який за договорами страхування цивільної відповідальності у разі настання страхового випадку несе відповідальність за дії третіх осіб, оскільки така позиція в окремих випадках спостерігається й в сучасних доктринальних дослідженнях, то необхідно зазначити таке: згідно із ст. 979 ЦК України, за договором страхування одна сторона (страховик) зобов'язується у разі настання певної події (страхового випадку) виплатити другій стороні (страхувальникові) або іншій особі, визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі та виконувати інші умови договору (ст. 979 ЦК України). С.А. Пилипенко, крім ознак, які, на її думку, є характерними для договорів страхування (двосторонній характер договору, оплатність договору, реальність договору, ризиковий характер договору для сторін), згадує і таку ознаку, як строковий характер відповідальності страховика [5, с. 9–10]. Тому в останньому випадку для того, щоб відповісти на запитання, наскільки така ознака є характерною для договорів страхування, варто передусім звернути увагу на основні категорії страхових правовідносин.

Так, згідно зі ст. 982 ЦК України, істотними умовами договору страхування є предмет договору страхування, страховий випадок, розмір грошової суми, в межах якої страховик зобов'язаний провести виплату у разі настання страхового випадку (страхова сума), розмір страхового платежу і строки його сплати, строк договору та інші умови, визначені актами цивільного законодавства. Загальні вимоги до договорів страхування передбачені також положеннями ст. 16 Закону України «Про страхування». Так, відповідно до ст. 4 Закону України «Про страхування» та ст. 980 ЦК України, предметом договору страхування (незалежно від виду страхування) є майнові інтереси.

Крім предмета договору, істотною умовою договорів страхування є також страховий випадок. Страховий випадок – це подія, передбачена договором страхування або законодавством, яка відбулася і з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити виплату страхової суми (страхового відшкодування) страхувальнику, застрахованій або іншій третій особі (ст. 8 Закону України «Про страхування»). Як зазначає М.Я. Шимінова, страховий випадок (подія) є юридичним фактом розвитку уже виниклого страхового правовідношення [8, с. 101]. Крім того, авторка звертає увагу на те, що, на відміну від майнового страхування, в особистому страховому випадку події можуть мати й позитивний характер, і, як приклад, наводить такі події, як настання повноліття, весілля або просто настання якого-небудь визначеного строку [8, с. 102].

Однак від страхових випадків необхідно відмежовувати страхові ризики. Як зауважує В.В. Луць, під страховим ризиком варто розуміти ймовірність

настання певної події, у зв'язку з якою проводиться страхування, а страховий випадок – це та сама подія, передбачена законодавством або договором, з настанням якої виникає обов'язок страхової організації виплатити страхову суму чи страхове відшкодування страхувальникові або іншій (третьій) особі [4, с. 292].

Неодмінними елементами страхових правовідносин є також страхова сума та страхова виплата. Так, страховою сумою вважається грошова сума, в межах якої страховик, відповідно до умов страхування, зобов'язаний провести виплату у разі настання страхового випадку (ст. 9 Закону України «Про страхування»). Страхова виплата – це грошова сума, яка виплачується страховиком відповідно до умов договору страхування у разі настання страхового випадку (ст. 9 Закону України «Про страхування»).

Одним з елементів страхових правовідносин вважається також страховий інтерес. В.К. Райхер, вважаючи, що категорія страхового інтересу притаманна як особистому, так і майновому страхуванню, визначав його як майнову потребу, яка виникає у зв'язку з настанням страхового випадку [7, с. 215].

Отже, страховиком як одним із суб'єктів страхових правовідносин у зв'язку із настанням страхового випадку в межах страхування цивільної відповідальності виконується саме свій обов'язок, а не чужий, тобто обов'язок страхувальника як третьої особи. У такому разі йдеться про суб'єктивний обов'язок страховика, який виникає з договорів страхування цивільної відповідальності, та з настанням відповідних страхових випадків як однієї з істотних умов таких договорів. Тому такий обов'язок страховиків не варто розглядати як обов'язок, який становить зміст їх цивільної відповідальності, у зв'язку із чим не можна не погодитися із думкою, яка висловлена В.В. Луцем, що виплата страхових сум є виконанням страховиком свого обов'язку за договором, а не формою цивільно-правової відповідальності перед страхувальником. Тому неправильно тлумачити страхову відповідальність як обов'язок страховика виплатити страхове відшкодування [4, с. 295]. З огляду на наведене, позитивних передумов для висновку про те, що страховик у зв'язку із настанням страхових випадків за договорами страхування цивільної відповідальності несе відповідальність за дії страхувальників як третіх осіб, немає як таких. Наведена позиція з приводу відносин, які утворюються у зв'язку зі страхуванням цивільно-правової відповідальності, знайшла своє підкріплення й у правовій позиції Верховного Суду України від 20 січня 2016 р. у справі 6–2808цс15, в якій судом чітко відзначено, що право потерпілого на відшкодування шкоди їй заподіювачем є абсолютним і суд не вправі відмовити в такому позові з тих підстав, що цивільно-правова відповідальність заподіювача шкоди застрахована. У разі задоволення такого позову заподіювач шкоди не позбавлений можливості висунути майнові вимоги до страхової компанії, з якою ним укладено договір обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності [6].

Висновки. Підсумовуючи, необхідно зауважити: не йдеться, а, отже, підстав для позитивного висновку в межах порівнюваних правовідносин про третіх осіб про те, що в межах порівнюваних правовідносин може як самостійних суб'єктів цивільного правовідношення йтися про відповідальність за дії третіх осіб, немає.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гранін В.Л. Повноваження представника та його реалізація за цивільним законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / В.Л. Гранін. – Одеса, 2005. – 22 с.
2. Данилова Е.Н. Ответственность должника за действия третьих лиц, участвующих в исполнении договора / Е.Н. Данилова. – Москва, М.Г.Н. Университет им. А.Л. Шанявского, 1913.
3. Кархалев Д.Н. Охранительное гражданское правоотношение / Д.Н. Кархалев. – М.: Статут, 2009. – 332 с.
4. Луць В.В. Контракти в підприємницькій діяльності [навч. посіб.] / В.В. Луць. – 2-е вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 576 с.
5. Пилипенко С.А. Правове забезпечення обов'язкового особистого страхування працівників органів внутрішніх справ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / С.А. Пилипенко. – Х., 2002. – 20 с.
6. Постанова Верховного Суду України від 20 січня 2016 р. у справі № 6–2808цс15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)).
7. Райхер В.К. Общественно-исторические типы страхования / В.К. Райхер. – М.; Л.: Изд-во Академии наук СССР, 1947. – 283 с.
8. Шиминова М.Я. Страхование жизни, здоровья и имущества граждан / М.Я. Шиминова. – М.: Юрид. лит., 1980. – 104 с.